

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

särskilt väl underbyggt med exempel — det ser närmast ut att ha karaktär av förstudie, och Bender formulerar också sina konklusioner för-siktigare här.

Som helhet är hans studie intresseväckande och synpunktsrik. Inte minst har han gjort en insats genom att ge ett nytt belägg för hur ensidig och blind kritiken kan bli, och hur ett par ledande namn kan sätta sin prägel på bedömningen av ett litterärt verk under en lång period.

Erik Frykman

Holger Frykenstedt: *Goethes Faust. Verket och forskningen*. Svenska Humanistiska Förbundet, 79. Norstedt & Söner, Sthlm 1969.

Den litteratur som finns på svenska om Goethe är föga omfattande; självständiga bidrag har dock här i Sverige på senare år getts i och med En Goethebok (1958), tillägnad Algot Werin, och med Werins egen biografi Goethe-lyrikern (1967), den sistnämnda anmäld i Samlaren 1968. Karl Viëtors avsnitt om Faust i Goethe. Liv och diktning (sv. övers. 1953) har jag funnit vara den nyttigaste genomgången av detta diktverk som finns tillgänglig på vårt språk. Viëtor är en av de otaliga Goetheforskare som åberopas av Holger Frykenstedt i den nytgivna studien Goethes Faust. Verket och forskningen. Dess litteraturförteckning är imponerande nog. Frykenstedts arbete bygger på en föreläsningsserie vid Stockholms universitet. För att föreläsningarna skulle kunna rymmas i Humanistiska Förbundets skriftserie har en avsevärd nedskärning måst ske. Som Frykenstedt själv noterar i förordet har detta lett till att framställningen blivit i hög grad komprimerad. Hänvisningarna till myriaden av Goetheforskare hade bort inskränkas avsevärt. Frykenstedt har velat kombinera sin avsikt att skriva en introduktion till Faust med syftet att också ge en redogörelse för forskningen kring verket. Med en suck över att tvingas utelämnas så mycket konstaterar författaren i sitt förord: »Materialet har hämtats hos den numera nästan oöverskådliga forskningen kring Goethes Faust, varvid det varit nödvändigt att göra ett visst om också representativt urval.» Frykenstedt har i många fall verkligen kunnat ge i all sin korthet intressanta översikter över Faustforskarnas ståndpunkter, över de skiftande problemställningarna och de olikartade metoderna. Men emellanåt blir redogörelsen för de framför allt tyska forskarnas uppfattningar till ytterhet summarisk och resulterar i föga mer än namnrevyer. »Närmare

Goethes intentioner anser jag de forskare har nått, som ställer scenen under kosmogoniska perspektiv, t. ex. Petsch, Obenauer, Viëtor och Trunz» heter det sålunda; i ett annat sammanhang vill författaren »särskilt nämna Obenauer, Emrich, Wolff och Staiger». På en sida som gäller tolkningen av Mödrarna, die Mütter, i andra delen av Faust, anføres åtminstone ett dussin Goetheforskare, och det blir för mycket av det goda. Det är att märka att boktitlar i regel får uppsökas i litteraturförteckningen; inga sidhänvisningar ges och noter förekommer överhuvud taget inte.

Man skulle gärna se att Holger Frykenstedt fick tillfälle återvända till Goethes Faust för att i ett större, mer fackvetenskapligt arbete summera och ta ställning till de utländska forskningsrönen beträffande detta verk. Jag skulle tro att ingen svensk litteraturhistoriker under de senaste decennierna haft en djupare kontakt med tyska litteraturvetenskapare. Frykenstedt framhåller själv med stolthet att han haft förmånen att åtnjuta personlig vägledning av flera av Tysklands främsta Faustforskare och han dedicerar sin skrift till professor Reinhard Buchwald, som för övrigt intog en synnerligen hedersam hållning visavi Tredje rikets kulturpolitik.

Oswald Spengler ställde den »faustiska» människan mot bakgrund av Västerlandets undergång. Frykenstedt förklarar litet patetiskt att när bilden av Faust i studiekammaren suddas ut, har något väsentligt i västerländskt kulturliv gått förlorat. Det är väl sant, men man noterar med tacksamhet i detta sammanhang hur Frykenstedt dröjer vid »Schwertes berättigade varning mot att ge det faustiska en mytisk eller mystisk innebörd» och hur han avvisar de forskare som »söka förhårliga Faust och det faustiska i politisk-ideologisk riktning som något specifikt tyskt eller germanskt» (s. 35). Lukács arbete om Goethe und seine Zeit (bokens senare del, »Fauststudien», föreligger på svenska i översättning av K. G. Wall) betecknas som lika skarpsinnigt som ensidigt. Mer utförd är emellertid Frykenstedts diskussion rörande de kristna Fausttolkarnas ställningstaganden. Han konstaterar litet ironiskt att de båda vadhållningarna — mellan Gud och Mefistofeles samt mellan Mefistofeles och Faust — vållat kristna läsare »stor själanöd». »På protestantiskt håll har man på ett vida lyckligare sätt» — än på katolskt håll — »och till alla frommas väl löst den teologiska knuten», heter det. Själv ansluter sig Frykenstedt till Beutler och Staiger, vilka båda betonar att det i första hand inte kommer an på vad Faust gör utan vad han är. Frykenstedt tar således avstånd från det i den tyska Goetheforskningen »alltför vanliga och menings-

lösa moraliserandet kring Faust»; man observerar att Harvardprofessorn Stuart Atkins betecknas som ett ofta »hälsosamt korrektiv». Katolska teologer har velat se »Fausts Tod und Verklärung» som ogoetisk och ofaustisk. »Atkins förstår hela slutscenen som en drömprojektion av de högsta värden, som Faust erkänner, och samtidigt som en repris av alla viktigare temata och motiv i de båda delarna av dramat.» Men Frykenstedt stöder sig nu ingalunda bara på Atkins vad slutscenen angår.

»Enligt min mening» är ett uttryck som i olika variationer återkommer mångfaldiga gånger i Frykenstedts Fauststudie. Han är mån om att markera sin självständiga uppfattning på en mångfald punkter och han tillför också så vitt jag kan se forskningen flera nya uppslag. Man vill som sagt hoppas att han får möjlighet att utföra sina synpunkter mer. I viss polemik mot Croce — som dock erkänns ha varit »ett hälsosamt salt i Goetheforskningen» — formulerar Frykenstedt sina intentioner sålunda: »allvarlig strävan till nya landvinningar är som vetenskaplig metod mera fruktbar än den grimas som utan större svårighet kan riktas mot tolkningar, vilka rönt det allmänna ödet att bli mer eller mindre föråldrade.» Det är närmast ett uppslag till en nytolkning av Euphorion-episoden som Frykenstedt avser att lägga fram i ett annat sammanhang.

Det vore frestande att här referera och i någon mån diskutera några av Frykenstedts egna uppslag i den föreliggande skriften. Men diskussionen bör vänta till dess de nya tolkningarna motiverats utförligare — och då finns det f. ö. sakkunnigare kritiker som kan ta vid! Det må anmärkas att Frykenstedts bok inte är helt stilistiskt genomarbetad. Men den är lärd och upplysande; för den med Faust någorlunda förtrogna utgör den trots sin komprimerade uppläggning en fängslande läsning. Liksom Fausts väg går läsarens avgjort »in die Klarheit».

Ulf Wittrock

Steven Paul Scher: *Verbal Music in German Literature*. Yale Germanic Studies, 2. Yale University Press. New Haven and London 1968. Carl Fehrman: *Musiken i dikten. En antologi*. Pan/Norstedts. Sthlm 1969.

Relationerna mellan musik och litteratur är en intressant och intrikat fråga, som länge varit föremål för diskussion i den estetiska litteraturen. Det senaste bidraget är Steven Paul Schers studie över *Verbal Music in German Literature*. Han förhåller sig skeptisk mot dem

som alltför lättvindigt överför en musikalisk terminologi till litteratur utan riktigt känsla för det unika i respektive konstart. Vad han i stället efterlyser är mera inträngande undersökningar av den poetiska process som går ut på att i ord gestalta musikens intellektuella och emotionella innehåll och som sysselsatt så många författare alltsedan romantikens dagar, framför allt i tysk litteratur. Med sin ambitiösa studie har han velat demonstrera hur en sådan undersökning kan göras och visa vägen för ytterligare forskning.

Scher ger först en kortfattad allmän översikt över olika försök att överföra musikens tonspråk och kompositionsformer till litteraturen, och flera av de illustrerande exemplen kommer naturligt nog från den symbolistiska lyriken. Experiment med litterär sonatform och ledmotivsteknik diskuteras också, innan författaren kommer in på sitt speciella ämne, »verbal music». Med denna term avser han en litterär gestaltning i antingen lyrisk eller prosaisk form av existerande eller fiktiva musikaliska kompositioner. Efter den teoretiska inledningen följer så fem stora kapitel, vardera ägnat åt en tysk författares användning av verbal musik.

I kapitlet »Wackenroders's Vision of Music» studerar Scher dennes försök att i ord åter skapa sin subjektiva upplevelse — eller vision — av ett symfoniskt verk i ett avsnitt ur essayen »Das eigentümliche innere Wesen der Tonkunst und der Seelenlehre der heutigen Instrumentalmusik» (1799). Kapitlet »Tieck's 'Topsy-Turvy' Symphony» behandlar ingående den »Symphonie» som inleder Tiecks komedi »Die verkehrte Welt» (1799), och Scher kommer till den slutsatsen att man här har att göra med ett mycket oenhetligt »partitur» — endast vissa partier kan på ett meningsfullt sätt kallas »genuin verbal musik». Författaren och kapellmästaren Hoffmann har sin givna plats i detta sammanhang, och Scher analyserar hans version av Glucks Iphigenia-ouvertyr i kapitlet »E. T. A. Hoffmann's 'Ritter Gluck': The Platonic Idea». Hoffmanns berättelse från 1809 finns med i dennes Fantasie- und Nachtstücke. Heinrich Heines mera pantomimiskt-dramatiska gestaltning av en Paganiniföreställning i slutet av den första av hans »Florentinische Nächte» (1837) studeras i kapitlet »Heine's Paganini Portrait: Translation of Music into 'Theater'».

Det intressantaste och mest ambitiösa försöket som hittills gjort att gestalta musik i ord är enligt Schers mening Thomas Manns Doktor Faustus, och han ägnar ett stycke ur denna roman en minutiös analys. För en som i stort delar Schers värdering och är något förtrogen med detta verk kan det vara befogat att närmare diskutera Schers sätt att arbeta i detta ka-